

Права детета и малолетничко правосуђе

одабрани
међународни
инструменти

**Стандардна
минимална
правила Уједињених
нација за
мере алтернативне
институционалном
третману**

(Токијска правила)

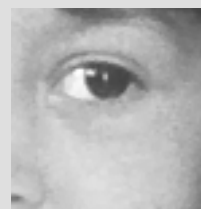

Права детета и малолетничко правосуђе

одабрани
међународни
инструменти

**Стандардна
минимална
правила Уједињених
нација за
мере алтернативне
институционалном
третману**

(Токијска правила)

■ Ово је једна од седам свезака које чине комплет „Права детета и малолетничко правосуђе - одабрани међународни инструменти”.

Оригинални превод са енглеског: Центар за права детета - Београд

Лектуру и коректуру обезбедио је УНИЦЕФ.

Садржај

Уводни текст	6
Стандардна минимална правила Уједињених нација за мере алтернативне институционалном третману (Токијска правила)	8
I Општи принципи	8
II Фаза пре суђења	11
III Фаза суђења и изрицања пресуде	11
IV Фаза после изрицање пресуде	12
V Примена мера алтернативних институционалном третману	13
VI Особље	15
VII Волонтери и други ресурси заједнице	16
VIII Истраживање, планирање и формулисање политике и оцењивање	17

Стандардна минимална правила Уједињених нација за мере алтернативне институционалном третману

Уводни текст

Стандардна минимална правила Уједињених нација за мере алтернативне институционалном третману (Токијска правила)¹, иако необавезујућа за државе чланице, усвојена су да би промовисала казнене мере које представљају алтернативу институционалним мерама (алтернативне казнене мере) и предкривичне диверзионе програме за децу у сукобу са законом. Токијска правила представљају кључни документ у склопу међународних инструмената о малолетничком правосуђу. Њихово усвајање надовезује се на Смернице УН за превенцију малолетничке деликвенције (Ријадске смернице)² и Правила УН за заштиту деце лишене слободе³. С обзиром на трендове у малолетничком правосуђу који заговарају развој диверзионих шема и примену мера без прибегавања затворској казни, сви стручњаци за малолетничко правосуђе у Србији би требало да се упознају са Токијским правилима и ангажују на промоцији њихових принципа, политике и процедура.

Токијска правила дају свеобухватну слику свега онога што би требало узети у обзир приликом рада на унапређењу, развоју и примени мера алтернативних институционалном третману, укључујући предкривичне диверзионе програме. Правила су распоређена у осам категорија: 1) Општи принципи, 2) Фаза пре суђења, 3) Фаза суђења и изрицање пресуде, 4) Фаза после изрицања пресуде, 5) Примена мера алтернативних институционалном третману, 6) Особље, 7) Волонтери и други ресурси заједнице те 8) Истраживање, планирање и формулисање политике и оцењивање.

Токијска правила треба да се примењују на децу у сукобу са законом „у свим фазама кривичног поступка” и да подстичу државе чланице да развију „широк спектар мера алтернативних институционалном третману, почев од оних пре покретања кривичног поступка до оних после изрицања пресуде”.

¹ А/Резол/45/110, 14. децембар 1990.

² А/Резол/45/112, 14. децембар 1990.

³ А/Резол/45/113, 14. децембар 1990. Напомена: Ова три документа су усвојена као допуна првом свеобухватном међународном инструменту о малолетничком правосуђу - Стандардна минимална правила УН о малолетничком правосуђу (Пекиншка правила), А/Резол/40/33, 29. новембар 1985.

Правила наглашавају потребу држава потписница да израде мере алтернативне институционалном третману којима се успоставља „равнотежа између права сваког појединог преступника, права жртава и бриге друштва за јавну безбедност и превенцију криминала”.

Токијска правила дефинишу средства минималне правне заштите и права која детету припадају сваки пут када се за дете у сукобу са законом користе мере алтернативне институционалном третману. Правила такође подстичу коришћење мера које се спроводе пре суђења (диверзионе шеме) давањем овлашћења тужилаштву, а у сарадњи са полицијом и другим службама, да ослободе починиоца или му одреде примену „одговарајуће” алтернативне мере. Правила такође сугеришу врсту мера алтернативних институционалном третману које се могу применити и дају минималне стандарде за њихову имплементацију. Неке предложене мере алтернативне институционалном третману обухваћене Токијским правилима јесу: усмене казне, условни отпуст, статусне казне, новчане казне, конфискација, реституција жртви, суспендоване или одложене казне, надзор социјалне службе и судских органа и налози за обављање послова у оквиру друштвене заједнице.

Токијска правила такође подстичу предузимање мера након што је дете издржало затворску казну како би се деци помогло да се реинтегришу у своју средину. Ове мере након издржане казне укључују: одсуство и смештај у полуотворене установе, отпуст због рада или образовања, условни отпуст, скраћење казне и помиловање.

Правила подстичу и учешће друштвене заједнице и коришћење ресурса друштва у примени диверзионих шема и мера алтернативних институционалном третману. Истраживање, планирање, утврђивање политике и оцењивање такође се сматрају интегралним делом развоја мера алтернативних институционалном третману за децу у сукобу са законом.

Стандардна минимална правила Уједињених нација за мере алтернативне институционалном третману (Токијска правила)

Усвојена резолуцијом Генералне скупштине
45/110 од 14. децембра 1990. године

I Општи принципи

1. Основни циљеви

- 1.1 Ова Стандардна минимална правила садрже скуп основних принципа о примени мера алтернативних институционалном третману, као и минималне гаранције за особе којима могу да се изрекну алтернативне казнене мере.
- 1.2 Ова Правила се залажу за што веће учешће локалне заједнице у примени кривичног законодавства, нарочито у поступку према преступницима, као и за развијање, међу преступницима, смисла за одговорност према заједници.
- 1.3 Ова Правила се примењују у складу с политичким, економским, друштвеним и културним условима сваке земље, као и намерама и циљевима њеног кривичног законодавства.
- 1.4 У примени ових Правила државе чланице се труде да осигурају одговарајућу равнотежу између права сваког појединог преступника, права жртава и заинтересованости друштва за јавну безбедност и превенцију криминала.
- 1.5 Државе чланице развијају мере које су алтернативне институционалном третману у оквиру својих правних система како би обезбедиле друге опције и на тај начин смањиле коришћење затвора и рационализовале политику кривичног законодавства, узимајући у обзир поштовање људских права, захтеве друштвене правде и потребе преступника за преваспитавањем.

2. Обим мера алтернативних институционалном третману

- 2.1 Одговарајуће одредбе ових Правила примењују се на све особе које се могу оптужити, којима се може судити или које се могу послати на издржавање казне, у свим фазама спровођења кривичног поступка. У смислу ових Правила, о овим особама се говори као о „преступницима”, без обзира на то да ли се за њих сумња да су извршиле кривично дело, да ли су оптужене за извршење кривичног дела и да ли су осуђене за учињено кривично дело.
- 2.2 Правила се примењују без дискриминације у односу на расу, боју коже, пол, узраст, језик, верско опредељење, политичко или неко друго мишљење, национално или друштвено порекло, имовнско стање, место рођења или неки други фактор.
- 2.3 Да би се обезбедила већа флексибилност у складу с природом и тежином учињеног преступа, с личношћу и пореклом преступника, са заштитом друштва, те да би се избегло непотребно коришћење затворске казне, систем кривичног законодавства треба да обезбеди широки избор мера алтернативних институционалном третману, од мера које се доносе пре суђења до оних које се доносе после изрицања пресуде. Број и врсту расположивих мера алтернативних институционалном третману треба одредити тако да доследно кажњавање и даље буде могуће.
- 2.4 Развој нових мера алтернативних институционалном третману треба охрабривати, треба их пажљиво пратити и систематски оцењивати.
- 2.5 Треба размотрити могућност да се проблем преступника решава на нивоу локалне заједнице у мери у којој је то могуће без коришћења званичног судског поступка или суђења, уз коришћење правне заштите и у складу са законом.
- 2.6 Мере алтернативне институционалном третману треба примењивати у складу с принципом минималне интервенције.
- 2.7 Примена мера алтернативних институционалном третману треба да буде корак у правцу укидања кажњавања и декриминализације, а не сметња кретању или успоравање кретања у том правцу.

3. Правна заштита

- 3.1 Увођење, дефинисање и спровођење мера алтернативних институционалном третману уређује се законом.
- 3.2 Избор мера алтернативних институционалном третману заснива се на утврђеним критеријумима о природи и тежини преступа и о личности и пореклу преступника, о сврси кажњавања и правима жртве.
- 3.3 Судски или неки други надлежни независни орган власти има дискреционо право да прати све фазе судског поступка и обезбеђује пуну одговорност свих учесника у процесу у складу са законом.

- 3.4 Мере алтернативне институционалном третману којима се намеће обавеза преступнику, а које се примењују пре званичног судског поступка или суђења, односно уместо њих, могу се применити само уз пристанак преступника.
- 3.5 Одлуке о примени мера алтернативних институционалном третману подлежу ревизији од стране судског или неког другог независног надлежног органа власти, а на захтев преступника.
- 3.6 Преступници имају право да поднесу захтев или жалбу судском или неком другом независном надлежном органу власти поводом ствари које утичу на остваривање њихових права, а у вези с применом мера алтернативних институционалном третману.
- 3.7 Треба обезбедити одговарајући механизам за подношење захтева или жалби и, ако је могуће, за поступање по жалбама које се односе на кршење међународно признатих људских права.
- 3.8 Мере алтернативне институционалном третману не подразумевају медицинске или психолошке експерименте над преступником нити његово излагање непотребном ризику да буде физички или психички повређен.
- 3.9 Треба увек штитити достојанство преступника коме се изричу мере алтернативне институционалном третману.
- 3.10 Приликом примене мера алтернативних институционалном третману права преступника се не ограничавају у већој мери од оне коју је прописао надлежни орган власти који је и донео првобитну одлуку о казни.
- 3.11 Приликом примене мера алтернативних институционалном третману поштује се преступниково право на приватност, као и право на приватност преступникове породице.
- 3.12 Лични подаци о преступнику строго су поверљиви и нису доступни трећим лицима. Приступ овим подацима ограничен је на особе које су директно заинтересоване за решавање преступниковог случаја или друге овлашћене особе.

4. Одредба о изузећу

- 4.1 У овим Правилима ништа се не може тумачити тако да искључује примену Стандардних минималних правила за третман затвореника, Стандардних минималних правила Уједињених нација за примену малолетничког правосуђа, Скупа принципа о заштити свих притворених или затворених лица, односно било којих других инструмената и стандарда људских права које међународна заједница признаје, а односе се на третман преступника и заштиту њихових основних људских права.

II Фаза пре суђења

5. Одлуке које се доносе пре суђења

5.1 Где треба и када је то у складу с правним системом, полиција, тужилаштво или неке друге агенције које се баве кривичним предметима треба да имају овлашћења да ослободе преступника ако сматрају да наставак судског поступка према њему није потребан за заштиту друштва, за превенцију криминала или унапређење поштовања закона и за права жртава. Да би се могло одлучити о исправности одлуке о ослобађању или о наставку судског поступка, потребно је изградити скуп критеријума у сваком правном систему. Кад се ради о лакшим преступима, тужилац може изрећи одговарајућу меру алтернативну институционалном третману.

6. Избегавање притвора пре суђења

6.1 Притвор пре суђења користи се као крајња мера у кривичном поступку, уз дужно поштовање према потреби за истраживањем наводног преступа и према заштити друштва и жртве.

6.2 Алтернативе притвору пре суђења треба применити у што ранијој фази поступка. Притвор пре суђења не треба да траје дуже него што је потребно да би се постигли циљеви назначени у правилу 5.1 и треба га спроводити хумано и уз поштовање рођењем стеченог достојанства људских бића.

6.3 Преступник има право да се жали судском или неком другом независном надлежном органу власти у случају кад је одређен притвор пре суђења.

III Фаза суђења и изрицања пресуде

7. Извештаји о социјалном статусу

7.1 Ако постоји могућност да се састављају извештаји о социјалном статусу, судски орган власти може се користити извештајем који је припремио надлежни овлашћени званичник или надлежна овлашћена агенција. Извештај треба да садржи социјалне податке о преступнику који су релевантни за његове раније преступе и преступе о којима се води поступак. Такође, извештај треба да садржи информације и сугестије од значаја за одлучивање о пресуди. Извештај треба да буде заснован на чињеницама, да је објективан и непристрасан, с јасно идентификованим ставовима, ако такви постоје.

8. Одлука о доношењу пресуде

- 8.1 Судски орган власти, којем на располагању стоји низ мера алтернативних институционалном третману, треба приликом доношења пресуде да узме у обзир потребе преступника за преваспитањем, заштиту интереса друштва и интересе жртве, чије мишљење треба чути кад год то одговара ситуацији.
- 8.2 Орган власти који одлучује о казни може донети неку од следећих мера:
- (а) вербалне санкције, као што су прекор, укор и опомена;
 - (б) условно пуштање на слободу;
 - (в) статусне казне;
 - (г) економске санкције и новчане казне;
 - (д) конфискација или експропријација;
 - (ђ) повраћај жртви или налог за надокнаду;
 - (е) укинута или одложена казна;
 - (ж) условна казна и судски надзор;
 - (з) налог за друштвено користан рад у заједници;
 - (и) слање у дисциплински центар;
 - (ј) кућни притвор;
 - (к) било који други начин неинституционалног третмана;
 - (л) неке комбинације горе поменутих мера.

IV Фаза после изрицања пресуде

9. Одлучивање после изрицања пресуде

- 9.1 Надлежни орган власти има на располагању велики избор мера које се могу применити после изрицања пресуде како би се избегла институционализација и како би се помогло преступницима у њиховом што ранијем повратку у друштво.
- 9.2 Мере које се могу применити после изрицања пресуде:
- (а) одсуство и смештај у полуотворене установе;
 - (б) отпуст због рада или образовања;

- (в) различите врсте условног отпуста;
- (г) скраћење казне;
- (д) помиловање.

9.3 Одлуке о мерама које се примењују после изрицања пресуде подлежу ревизији од стране судског или неког другог независног надлежног органа власти, по захтеву преступника.

9.4 О било којој врсти отпуста из институције и о премештању у програм мера алтернативних институционалном третману треба размишљати у најранијој могућој фази.

V Примена мера алтернативних институционалном третману

10. Надзор

10.1 Сврха надзора јесте да се смањи број поновљених преступа и да се помогне у реинтеграцији преступника у друштво на начин који минимизира вероватноћу повратка криминалу.

10.2 Ако мера алтернативна институционалном третману садржи меру надзора, надзор врши надлежни орган власти под условима прописаним законом.

10.3 У оквиру дате мере алтернативне институционалном третману треба утврдити најбољу врсту надзора и третмана за сваки појединачни случај како би се помогло преступнику да се суочи са својим преступом. Надзор и третман треба с времена на време подвргавати ревизији и по потреби их прилагођавати.

10.4 По потреби, преступницима треба обезбедити психолошку, социјалну и материјалну помоћ и прилике да ојачају своје везе са заједницом и олакшају своју реинтеграцију у друштво.

11. Трајање

11.1 Трајање мере алтернативне институционалном третману не сме бити дуже од периода који је надлежни орган власти утврдио у складу са законом.

11.2 Може се предвидети одредба о скраћивању рока трајања мере алтернативне институционалном третману уколико је преступник на ову казнену меру повољно реаговао.

12. Услови

- 12.1 Уколико надлежни орган власти одреди услове које преступник треба да испуни, он треба да узме у обзир како потребе друштва тако и потребе и права преступника и жртве.
- 12.2 Услови које преступник треба да испуни морају бити практични, прецизни и што малобројнији, а морају бити усмерени ка смањивању вероватноће да преступник понови кривично дело и ка повећавању изгледа за преступникову реинтеграцију у друштво, уз узимање у обзир потреба жртве.
- 12.3 На почетку примене мере алтернативне институционалном третману, преступник ће добити објашњење, усмено и писмено, о условима под којима се ова мера примењује, укључујући преступникова права и обавезе.
- 12.4 Надлежни орган власти може изменити услове у складу са законом и напретком који је преступник учинио.

13. Процес третмана

- 13.1 У оквиру дате мере алтернативне институционалном третману, у одговарајућим случајевима, треба развити различите шеме као што су рад на случају, групна терапија, резиденцијални програми и посебан третман различитих категорија преступника, како би се што ефикасније удовољило потребама преступника.
- 13.2 Третман треба да спроводе стручњаци с одговарајућим квалификацијама и практичним искуством.
- 13.3 Ако се одлучи да је третман неопходан, треба учинити напоре да се схвати средина из које преступник долази, његова личност, способност, интелигенција, његове вредности и, нарочито, околности које су довеле до извршења кривичног дела.
- 13.4 Надлежни орган власти може укључити заједницу и системе социјалне подршке у спровођење мере алтернативне институционалном третману.
- 13.5 Број предмета с којима се ради треба да буде на нивоу који обезбеђује ефикасно спровођење програма третмана преступника.
- 13.6 Надлежни орган власти отвара и води спис о сваком преступнику.

14. Дисциплина и кршење услова

- 14.1 Кршење услова које преступник треба да испуни може довести до измене или повлачења мере алтернативне институционалном третману.

- 14.2 Надлежни орган власти може изменити или повући меру алтернативну институционалном третману; ово се може урадити само после брижљивог преиспитивања чињеница које су навели и особа која врши надзор и преступник.
- 14.3 Неуспех мере алтернативне институционалном третману не треба аутоматски да значи примену затворске казне.
- 14.4 У случају измене или повлачења мере алтернативне институционалном третману, надлежни орган власти ће покушати да примени неку другу меру алтернативну институционалном третману. Затворска казна може се изрећи само ако не постоји друга одговарајућа алтернативна мера.
- 14.5 Овлашћење за хапшење и притварање преступника који је под надзором у случајевима повреде услова уређује се законом.
- 14.6 После измене или повлачења мере алтернативне институционалном третману, преступник има право да се жали судском или неком другом независном надлежном органу власти.

VI Особље

15. Ангажовање особља

- 15.1 Приликом ангажовања особља не сме се вршити дискриминација на основу расе, боје коже, пола, узраста, језика, верског опредељења, политичког или неког другог уверења, националног или друштвеног порекла, имовинског стања, места рођења или из неког другог разлога. Политика запошљавања особља треба да узме у обзир државну политику афирмативне акције и треба да одражава разлике које постоје међу преступницима које треба подвргнути надзору.
- 15.2 Особе које су задужене за примену мера алтернативних институционалном третману треба да имају одговарајуће личне карактеристике, професионалне квалификације и практично искуство. Њихове квалификације треба да буду јасно наведене.
- 15.3 Да би се запослило и задржало квалификовано стручно особље, треба му обезбедити одговарајући статус, адекватну плату и друге погодности сразмерне природи посла, као и могућности за професионални развој и напредовање у каријери.

16. Обучавање особља

- 16.1 Сврха обучавања особља јесте указивање на њихову одговорност за преваспитавање преступника, за поштовање права преступника и заштиту друштва. Такође, путем обуке особље треба да схвати потребу да сарађује и координира своје активности са заинтересованим агенци-

јама.

- 16.2 Пре него што ступи на посао, особље се подвргава обуци која укључује упознавање с природом мера алтернативних институционалном третману, сврхом надзора и различитим модалитетима примене мера алтернативне институционалном третману.
- 16.3 После ступања на посао, особље треба да одржава своје знање и стручност и да их усавршава учествовањем у програмима за образовање уз рад и похађањем курсева за освежавање знања. За ту сврху потребно је обезбедити одговарајуће просторије.

VII Волонтери и други ресурси заједнице

17. Учествовање јавности

- 17.1 Учествовање јавности треба подржавати пошто је то један од најважнијих фактора у побољшању веза између преступника који издржавају мере алтернативне институционалном третману те породице и заједнице. Учествовање јавности треба да буде комплементарно напорима које чини кривичноправни систем.
- 17.2 Учествовање јавности треба сматрати приликом која је на располагању члановима заједнице да допринесу заштити друштва у којем живе.

18. Разумевање и сарадња јавности

- 18.1 Владине агенције, приватни сектор и јавност уопште треба охрабривати да подржавају волонтерске организације које се залажу за мере алтернативне институционалном третману.
- 18.2 Треба редовно организовати конференције, семинаре, симпозијуме и друге активности како би се јачала свест о потреби да јавност учествује у примени мера алтернативних институционалном третману.
- 18.3 Све врсте средстава јавног информисања треба користити да би се створио конструктиван став јавности према широкој примени мера алтернативних институционалном третману и друштвеној интеграцији преступника.
- 18.4 Треба урадити све што се може да би се јавност обавестила о значају своје улоге у примени мера алтернативних институционалном третману.

19. Волонтери

- 19.1 Волонтере треба пажљиво бирати и ангажовати на основу њихове склоности и спремности да раде овај посао. Треба их правилно обучити за одређене дужности које ће обављати и треба им омогућити да добију подршку и савете од стране надлежног органа власти.

19.2 Волонтери треба да охрабрују преступнике и њихове породице да развијају чврсте везе и бројније контакте са заједницом, дајући савете и друге одговарајуће облике помоћи у складу са својим способностима и потребама преступника.

19.3 Волонтери треба да буду осигурани од несрећних случајева, повреда и јавне одговорности за време вршења својих дужности. Треба им, исто тако, надокнадити одређене трошкове које су направили током рада за добробит заједнице.

VIII Истраживање, планирање и формулисање политике и оцењивање

20. Истраживање и планирање

20.1 Као суштински вид процеса планирања, треба се трудити да се и јавна и приватна тела и организације заинтересују за организовање и промоцију истраживања примене мера алтернативних институционалном третману на преступнике.

20.2 Истраживање проблема с којима се суочавају клијенти, практичари, заједница и особе које доносе одлуке о политици друштва треба да буде редовно.

20.3 Истраживање и механизам за прикупљање информација треба да буду уграђени у кривични правосудни систем како би се прикупљали и анализовали статистички подаци о примени мера алтернативних институционалном третману.

21. Формулисање политике и развој програма

21.1 Програме мера алтернативних институционалном третману треба систематски планирати и примењивати као интегрални део кривичног правосудног система у оквиру националног процеса развоја.

21.2 Треба обављати редовно оцењивање примене мера алтернативних институционалном третману с циљем да се побољша њихова успешност.

21.3 С времена на време треба вршити ревизију примене мера алтернативних институционалном третману како би се оценили њихови циљеви, функционисање и успешност.

22. Повезивање с релевантним агенцијама и активностима

22.1 Треба развијати одговарајуће механизме на различитим нивоима да би се олакшало успостављање веза између служби задужених за примену мера алтернативних институционалном третману, других грана система кривичног правосуђа, друштвеног развоја и социјалне службе, како вла-

дине тако и невладине, у областима као што су здравствена заштита, стамбена политика, образовање, рад и средства јавног информисања.

23. Међународна сарадња

23.1 Треба чинити напоре ка унапређивању научне сарадње између држава чланица у области мера алтернативних институционалном третману. Истраживање, оспособљавање, техничку помоћ и размену информација међу државама чланицама у области мера алтернативних институционалном третману треба јачати кроз институције Уједињених нација за превенцију кривичних дела и третман преступника, у тесној сарадњи са Центром за друштвени развој и хуманитарна питања Секретаријата Уједињених нација.

23.2 Треба унапређивати компаративне студије и усклађивати законске одредбе како би се проширио обим неинституционалних мера и олакшала њихова примена преко државних граница, у складу с Моделом уговора о преносу надзора над условно кажњеним или условно отпуштеним преступницима.

**Стандардна минимална правила Уједињених
нација за мере алтернативне институционалном третману**

